

POETUL NICOLAE DABIJA ÎN CONȘTIINȚA CRITICII

The poet Nicolae Dabija in the consciousness of criticism

In the hereby essay we intend to do conduct not so much a research from the criticism of criticism category – as one might think at first sight –, but rather what it is called a *review* of some points of view expressed by some of the most erudite commentators of Nicolae Dabija's poetic creation. The objective of selecting such critical excerpts is also to signal the fact that the elaboration of an exegesis having the complex personality of Nicolae Dabija and his valuable work of fiction as a central subject is mandatory...

Key-words: *essay, anthology, exegesis, criticism of criticism, debut, review, excerpts, description of the work, circumstances*

Introducere

Personalitate covârșitoare, proteică și polivalentă – poet, prozator publicist, eseist, orator, critic și istoric literar, pictor, om politic etc. – academicianul Nicolae Dabija este, fără îndoială, „cea mai complexă personalitate culturală din Basarabia”², conform aprecierii formulate cândva de regretatul Grigore Vieru, marele său prieten și comiliton pe baricadele luptei pentru renaștere națională... Poet în vocația lui fundamentală, Nicolae Dabija este autorul a peste 80 de cărți, dintre care 34 de volume de versuri (inclusiv „antologiile de autor”), asupra cărora – în cei 45 de ani câți au trecut de la debutul său editorial – s-au pronunțat câteva zeci de critici și istorici literari, nu doar din cele două state românești situate de o parte și de alta a Prutului, ci și din fostele republici sovietice sau chiar de pe alte continente. A investiga însă, astăzi, opiniile celor mai de seamă dintre acești interpreți ai liricii dabijiene și a le articula într-un eseu omogen, încheșat și coerent, e o sarcină cât se poate de dificilă, pentru realizarea căreia e nevoie, înainte de toate, de adoptarea și respectarea unor criterii ferme de selecție, clasificare și ierarhizare. Am considerat ca fiind oportună adoptarea criteriului cronologic în selectarea principalelor volume de poezii ale lui Nicolae Dabija, ceea ce ne permite să oferim și o *descriere a operei*, întrucât vom spune câte ceva – acolo unde este cazul – despre structura lor, conținutul tematic, valoarea artistică ori circumstanțele eventualului succes de public ori de critică al respectivului volum, ilustrându-ne aserțiunile cu extrase din recenzii, cronici, articole de dicționar, studii și eseuri apărute în volum sau în presa de specialitate etc. Doar în felul acesta, al unei radiografieri diacronice, credem că vom putea oferi aici o imagine pertinentă și persuasivă a ceea ce s-ar putea numi *lirica dabijiană în conștiința criticii*...

¹ Universitatea de Stat din Moldova.

² Grigore Vieru, „Prefață” [la] Nicolae Dabija, *Libertatea are chipul lui Dumnezeu*, Craiova, Scrisul românesc, 1997, p. 8.

Repere biografice

Dacă ar fi să-i dăm crezare lui Vasile Alecsandri, care spusese undeva că „tot ce privește viața unui autor este interesant”, atunci cred că ar fi nimerit să consemnăm aici câteva momente din biografia lui Nicolae Dabija, în ideea că vor putea contribui la mai buna înțelegere/receptare a unora dintre creațiile sale poetice.

Ivit pe lume la 15 iulie 1948 în satul Codreni-Căinari, județul Lăpușna, la hotarul de nord al Bugeacului, „spațiul lui Alexei Mateevici”, Nicolae Dabija este fiul Cristinei (născută Dabija) și al lui Trofim Ciobanu, „țăran cu bibliotecă” (conform spuselor viitorului scriitor). Poetul va lua numele mamei, provenită dintr-o familie care a dat mai mulți preoți, dintre care un unchi al poetului – starețul Serafim Dabija și preotul Nicodim Onu vor fi judecați în 1949 de NKVD și condamnați, pentru „activitate antisovietică”, la câte 25 de ani de închisoare. Între 1954-1958, Nicolae urmează școala primară în satul natal, apoi gimnaziul la Săhăidac (1958-1962), iar liceul în orașul Cimișlia (1962-1966). Tot în 1966, începe Facultatea de Ziaristică a Universității din Chișinău, fiind exmatriculat în anul III pentru „activitate naționalistă” și reîncadrat în 1970 la Facultatea de litere a aceleiași Universități, pe care o va absolvi în 1972. Până în 1975 va fi redactor al secției pentru tineret al Televiziunii din Chișinău, apoi – între 1975-1984 – șef al secției de poezie și critică la revista *Nistru* (mai târziu – *Basarabia*). Între 1984-1986 a fost redactor-șef al revistei pentru tineret *Orizontul* (devenită *Columna*), iar din 1986 până în prezent este redactor-șef al săptămânalului *Literatura și Arta*, organ al Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova.

Sub conducerea lui Dabija – spune Al Cistelean în *Dicționarul esențial al scriitorilor români* –, *Literatura și Arta* devine o revistă de militanță națională, luptând pentru impunerea limbii române, a alfabetului latin, a tricolorului, atingând, în 1990, un tiraj de 260.000 de exemplare. A fost deputat în parlamentul sovietic (1989-1991) și în parlamentul Moldovei (1990-1994). Este președintele Societății „Limba noastră cea română”, al Asociației Oamenilor de Știință, Cultură și Artă din Republica Moldova și vicepreședinte al Partidului Forțelor Democratice. Cavaler al „Ordinului Republicii”, cea mai înaltă distincție a Republicii Moldova, acordată poetului în 1996³.

Firește, demnitățile deținute de Nicolae Dabija au fost mult mai numeroase, dacă ar fi să amintim aici doar pe aceea de membru al Academiei de Științe a Republicii Moldova, sau pe cea de membru de onoare al Academiei Române. Ca să nu mai vorbim de numeroasele premii care i-au fost acordate, atât în Republica Moldova, cât și în alte state. Le vom aminti, la momentul potrivit, doar în măsura în care pot lumina/elucida explica unele aspecte ale creației sale artistice, întrucât avem în vedere aici, prioritar, doar opera poetică, nu și biografia autorului. Nu e mai puțin adevărat însă că a sosit momentul elaborării și publicării unei cercetări ample, cu caracter monografic, având ca temă viața și opera scriitorului Nicolae Dabija. Multitudinea articolelor, eseurilor, studiilor publicate, în ultima jumătate de veac, asupra activității sale scriitoricești, dar și asupra celei publice/cetățenești, (atât în volume, cât și în periodice de specialitate, atât în *Basarabia*, cât și în România), ar face posibilă, cu asupra de măsură, tipărirea unei monografii Nicolae Dabija.

³ Al. Cistelean, „Dabija Nicolae”, în *Dicționarul esențial al scriitorilor români*, coordonatori Mircea Zăciu, Marian Papahagi, Aurel Sasu, București, Albatros, 2000, p. 231.

Circumstanțele debutului

Scriitorul italian Edmondo de Amicis – autor al celebrului *Cuore* – spunea undeva că „soarta multor oameni a depins de faptul dacă în casa părinților lor au găsit, ori nu, o bibliotecă.” Cred că spusa asta i se potrivește și lui Nicolae Dabija, în sensul că destinul său a fost marcat și de mica bibliotecă din casa părintească. Presupun că multe din cărțile de acolo proveneau, pe linie maternă, ca să spun așa, de la starețul Serafim Dabija, ori de la preotul Nicodim Onu, menționați anterior. Era vorba – cu siguranță – de cărți în limba română din interbelic, cu alfabet latin adică, fiindcă doar de acolo ar fi putut să deprindă viitorul scriitor cititul și scrisul în grafie latină. Mai târziu, aceste cunoștințe și deprinderi îi vor aduce necazuri, căci pe când era student la Chișinău, obișnuia să-și ia notițele utilizând alfabetul latin și nu pe cel oficial, chirilic, fapt pentru care va fi acuzat de „activitate naționalistă”...

Tot în biblioteca de acasă va fi găsit, cu siguranță, volumele de versuri ale lui Mihai Eminescu, Alexei Mateevici ori poate și ale altora. Există, în acest sens, mărturii ale lui Nicolae Dabija, cum că – pe când era în clasele primare – obișnuia să se refugieze în pădurea de lângă casă și să recite copacilor poezii de Eminescu! „Ca să nu m-audă autoritățile – îi mărturisea Nicolae Dabija prietenului său Dan Puric –, când eram mic, fugeam în pădure și spuneam de unul singur versurile lui Mihai Eminescu, copacilor”⁴. Există, de asemenea, o poezie dedicată lui Alexei Mateevici, în preambulul căreia Nicolae Dabija se confesează potențialilor cititori, spunând: „La Căinari, peste pădurea de lângă satul unde am copilărit, s-a născut Alexei Mateevici. Copil fiind, venisem în câteva rânduri, singur sau cu colegii de clasă, la Căinari, cu inexplicabila dorință să-l găsim acasă...” Intitulată chiar *Mateevici Alexei*, poezia a fost publicată inițial în cel de al treilea volum de versuri al poetului – *Zugravul anonim* (1985). Firește, elevul Nicolae Ciobanu (pe numele său adevărat) va fi aflat despre preotul-poet Alexei Mateevici tot din cărțile de acasă, despre care există o mărturie târzie, impresionantă, pe care o datorăm aceluiași Dan Puric, unul dintre numeroșii prieteni din România ai lui Nicolae Dabija. Cei doi au vizitat, într-o vară, casa natală a poetului basarabean, pe care nu mai puțin celebrul actor și patriot, dotat el însuși cu har de povestitor, o va descrie în acești termeni:

M-am uitat și am văzut în fața mea o modestă casă de țară, așa cum numai în basmele noastre se arată. Micuță, curată, îngrijită, dar nelocuită. Părinții lui erau acum doar două priviri triste dintr-un tablou de nuntă în care nu puteai citi bucuria cununiei, ci doar dorul nemângâiat după țara pierdută. În biblioteca modestă din hol am văzut mai multe cărți. Mai toate erau în rusește. Și doar acolo, în clipa aceea, nu știu de ce, am simțit ca un tragic fior fizic murmurul dureros de duios al limbii în care m-am născut. Căci cele câteva cărți scrise în limba română stăteau înghesuite, smerite, dar atât de vii între slovele chirilice care încercau, parcă, furioase, cu gelozie fâțișă față de limpezimea și cinstea lor sufletească, să le sufoce⁵.

Revenind la problema debutului în literatură al lui Nicolae Dabija, precizăm că acesta s-a produs, cu un grupaj de versuri, în ziarul *Tinerimea Moldovei* din 23 decembrie 1965. Autorul avea, pe atunci, doar 17 ani, fiind încă elev în ultima clasă la liceul din Cimișlia. Coincidența face ca alți doi mari poeți moldoveni – de astă dată

⁴ Dan Puric, „Omul-mac”, în *Bibliopolis*, revistă editată de Biblioteca Municipală „B. P. Hasdeu” din Chișinău, vol. 70 (2018), nr. 3, p. 119.

⁵ *Ibidem*.

din dreapta Prutului – să fi debutat tot la vârsta adolescenței, înainte de a-și finaliza studiile secundare. Ne gândim la Mihai Eminescu și Nicolae Labiș, dar poate și la Bacovia (care a debutat la 18 ani, fiind în ultima clasă de gimnaziu). Încă și mai precoce a fost, ca poet, Tudor Arghezi, cu debut la 15 ani, în *Linia dreaptă* a lui Macedonski. Concluzia ar fi că poeții de seamă, înzestrați cu har divin (asta fiind una din condițiile genialității) se manifestă ca atare de la vârste fragede...

Grupajul de versuri din *Tinerimea Moldovei* – intitulat *Ochiul al treilea* – fusese însoțit de un comentariu elogios, intitulat *Un nume nou* al tânărului (pe atunci) critic Mihai Cimpoi. Consecvenți principiului enunțat în debutul prezentului subcapitol, vom încerca să îmbinăm descrierea operei cu aspecte ținând de interpretarea critică a acesteia. Astfel, vom preciza – doar pentru rigurozitate bibliografică – faptul că textul semnat atunci de Mihai Cimpoi reprezintă cea dintâi intervenție critică, cel dintâi comentariu autorizat având ca obiect creația poetică a lui Nicolae Dabija. Cinci ani mai târziu, în 1970, Nicolae Dabija – devenit, între timp, student al Universității din Capitala R.S.S. Moldovenească –, încredințează, spre publicare, Editurii „Cartea Moldovenească” din Chișinău, dactilograma volumului *Ochiul al treilea*. Dezbătută atunci la Uniunea Scriitorilor, placheta menționată este respinsă. „Se motiva – va povesti, mai târziu, Gheorghe Ghimpu – că ar fi o carte „abstractă, care nu se știe când și în ce țară a fost scrisă”. Țara, de fapt, era nominalizată, ca, de altfel, și dimensiunea ei în timp. Poetul spunea: „Această frunză / e o hartă a vechii Dacii”...⁶

Marcând debutul editorial al lui Nicolae Dabija, volumul de versuri *Ochiul al treilea*, avea să apară cinci ani mai târziu, în 1975, primind apoi, în 1977, Premiul Tineretului din Moldova. Ar mai fi de menționat faptul că, atât prin data nașterii (15 iulie 1948), cât și prin data apariției volumului de debut, Nicolae Dabija deschide seria generației de scriitori născuți după Al Doilea Război Mondial și afirmați cu începere din anii '70. Fiind și autorul unui volum de debut pe cât de original ca viziune poetică, tot pe atât de valoros din punct de vedere artistic/estetic, Nicolae Dabija ar putea fi considerat „buzduganul unei generații”, după formula folosită de Eugen Simion în titlul unui studiu despre Nicolae Labiș. De altfel, titlul volumului *Ochiul al treilea* a și fost aplicat, în chip inspirat, de academicianul Mihai Cimpoi, pentru a denumi generația al cărei lider e considerat a fi, pe bună dreptate, Nicolae Dabija. În anii '70 – consideră academicianul Mihai Cimpoi – „s-a conturat imaginea distinctă a unei „generații de creație” [T. Vianu] cu un program anumit care continuă, în linii mari, programatismul etic al generației „copiilor anilor treizeci” cu un maximalism estetic la nivelul stării de grație și naturaleței discursului poetic (sau narațiunii). E o generație ce se încredințează *ochiului al treilea* care anulează tirania realului, stimulând insinuarea posibilului și visului, care desființează hotarele dintre mimesis și fantezie, imaginație”⁷.

„Lider de generație” e, firește, Nicolae Dabija, care „scrie o poezie în cheie imnică, elegiacă sau monodică, programatic mesianică în ultimele volume”⁸. Într-adevăr, ca „mare poet social” – cum îl văzuse Ioan Alexandru, încă în 1989, laudând

⁶ Gheorghe Ghimpu, *Conștiința națională a românilor moldoveni*, Chișinău – București, Garuda Art, 2002, p. 422.

⁷ Mihai Cimpoi, „Nicolae Dabija”, în *Mică enciclopedie ilustrată a scriitorilor din Republica Moldova*, București – Chișinău, Litera Internațional, 2005, p. 251.

⁸ *Ibidem*.

„școala de poezie de la Chișinău” – pentru Nicolae Dabija fiecare poem este „ca o scrisoare”. „Elegiac și misionar – cum îl caracterizează Adrian Dinu Rachieru –, instalat, la start, în imaginarul neoromantic, poetul scrutează acum, apăsător de tirania realului și presiunea evenimentelor, prezentul, iradiind speranță (tocmai prin poetica visării, pendulând între real și mitic). Și o face cu sentimentalitate și luciditate, deopotrivă. Cândva, la începuturi, risipind candoare, se refugia în tainele sufletului, poetizând universul și zeificându-și, cumva profetic, trăirile, prin transferul în transcendent: „Dar ce-am văzut cu ochiul-al-treilea ieri / va fi doar mâine adevărat”⁹.

O descriere a operei. Volumele de versuri

Lirică prin excelență, poezia titulară a volumului de debut este, fără îndoială, ceea ce se cheamă o *artă poetică*, întrucât exprimă, la persoana I, concepția autorului despre rolul artei și menirea poetului în lume. Circumscripșă, categorial, *liricii filosofice*, *Ochiul al treilea* este o meditație îndrăzneată, pentru momentul istoric, social-politic în care a apărut, pe tema rosturilor creației poetice (și ale artei, în general), cu subliminală tentă polemică, fiind „o replică la elogiul necondiționat al realului pe care-l cerea realismul socialist”¹⁰. Un act de curaj reprezenta – după părerea noastră – chiar alegerea unui simbol cu subtilă conotație mitologică și chiar mistică precum ar putea fi considerat acest *al treilea ochi*. „Vederea cu „cel de al treilea ochi” – scrie acad. Mihai Cimpoi, referitor la poezia omonimă a lui Nicolae Dabija – interiorizează viziunea, o scoate din vechile convenții realiste, purifică verbul poetic, îl scoate pe poet/prozator din contingentul care-l ținut tiranic și îl transferă în transcendent (care e, de fapt, un tărâm mai împământat al poeticului, o zonă de puritate solară, de firească și organic): „De la un timp, din ce în ce mi-e mai greu / să deosebesc realul de vis, ceara din lună de ceara din plopi... / amețitor se-nvârt în jurul meu / lucrurile văzute cu al treilea ochi”. Firește „lucrurile văzute cu al treilea ochi” nu puteau fi decât cele despre care nu se putea vorbi în public, cu voce tare... De aceea, poate, confratele Vladimir Beșleagă spunea, în 1977, despre Nicolae Dabija, nu doar că este un „poet de vocație”, dar și „îndelung așteptat”¹¹. În Basarabia sovietizată din acea vreme se simțea, desigur, nevoia apariției unor scrieri „de curaj”, care să propună o altă viziune nu doar asupra realităților culturale, ci și asupra celor din spațiul social-politic. Se pare că în această „cheie” a fost interpretat mesajul volumului de debut al lui Nicolae Dabija, ceea ce explică primirea entuziastă a acestuia de către unii dintre confrăți.

Lirica sa, beatudinală, sigilată de amintirea cântului orfic, îndatorată surselor folclorice, recuperând eufoniile străvechimii – spune Adrian Dinu Rachieru, enumerând câteva dintre elementele de noutate ale liricii dabijiene –, contrasta cu megapoemele animate de suflu epopeic, dezvoltând industriuos, de pildă, mitul leninist (A. Lupan, Em. Bucov., G. Meniuc, B. Istru și încă alții)¹².

La rândul său, criticul ieșean Ioan Holban – în eseu pe care-l consacra, în *Convorbiri literare*, poeziei lui Nicolae Dabija cu prilejul aniversării a 70 de ani ai

⁹ Adrian Dinu Rachieru, „Nicolae Dabija – neoromantism și militantism”, în *Poeți din Basarabia. Un veac de poezie românească*, București – Chișinău, Editura Academiei Române – Editura „Știința”, 2010, p. 282.

¹⁰ Mihai Cimpoi, „Nicolae Dabija”, *op. cit.*, p. 251.

¹¹ *Ibidem*, p. 252.

¹² Adrian Dinu Rachieru, „Nicolae Dabija – neoromantism și militantism”, *op. cit.*, p. 283.

acestui – evidenția, dintru început, caracterul mesianic și profetic al liricii dabijiene, spunând: „Încă de la volumul de debut, *Ochiul al treilea* (1975), Nicolae Dabija a adoptat imaginea și „funcția socială” ale *poetului misionar*; el e profetul, știe cum va fi viitorul și, de aceea, pătrunde în lumea de dincolo de pragul senzorialului: ochiul poetului mesianic e *pentru mâine* (...)”¹³.

Ochiul al treilea n-a fost însă singurul volum „de curaj” prin care Nicolae Dabija a înfruntat cenzorii și cerberii vremii. În 1983, cartea de eseuri *Pe urmele lui Orfeu* a fost etichetată drept „nocivă” și „salvată” de prefața lui Pavel Boțu, pe atunci președinte al Uniunii Scriitorilor. Dar să nu anticipăm; fiindcă înainte de *Pe urmele lui Orfeu* – care este, de fapt, o carte de eseuri pe teme de istorie literară, având inserate și câteva poeme – apăruse, în 1980, încă un volum de versuri, intitulat *Apă neîncepută*. Dacă în placheta de debut poetul se refugiase în estetic și în referințe culturale, explorând programatic spiritualitatea națională, în *Apă neîncepută* poezia se obiectivează prin deschiderea spre epic și spre conștiința colectivă. „De la un lirism pur, ferit de frământările cotidianului, de la infuziunea incantatorie, bogată în definiții metaforice – scrie academicianul Mihail Dolgan, referitor la acest al doilea volum al lui Nicolae Dabija –, se trece la evocarea și meditația elegiacă, înrămate în simboluri și parabole, în proiecții de legendă și de mit național. De acum înainte autorul va fi preocupat de matricea și etosul popular”¹⁴.

La rândul său, academicianul Eugen Simion consideră că, odată cu volumul *Apă neîncepută*, în peisajul „copleșit de frumuseți îngândurate” al poeziei lui Dabija pătrund parabolele, parafrazele și miturile naționale.

Lirismul începe să se radicalizeze și spiritul elegiac își impune o morală severă. „Poeții nu au dreptul la eroare”, sună un vers. Poetul caută acum „cuvinte care luminează” și, evident, le află. Zeul cuvintelor a devenit Profetul care cunoaște limba ierburilor și citește semnele stepei. Oamenii, neînțelegându-l, l-au alungat din cetate ca pe un mincinos și, de atunci, Profetul profetește printre brusturi. O variantă, desigur, a blagianului Pan adaptat tradițiilor locale¹⁵.

Într-adevăr, această viziune a lumii în stingere, amintind de *Paradis în destrămare* a lui Blaga, este sinonimă cu exasperarea temei naționale. Autorul își asumă aici patetic responsabilitatea morală, interzicând poetului „dreptul la eroare” și punându-l – cum se va vedea – în fața urgențelor istorice. Sunt prezente, în unele piese ale volumului, câteva dintre reperele identitarului românesc, care vor deveni o temă recurentă în lirica lui Nicolae Dabija. Astfel, ca și Grigore Vieru, în poezia *Grai* el contrage patria la dimensiunea limbii materne, conferindu-i o aură paradisiacă și încărcând-o cu daruri mântuitoare: „Zic maică – și-i mai multă ziuă, / iar focurile-adaugă lumină, – / cuvânt, care-a cuprins în el / și pajiște, și aer, și colină”. Un alt motiv identitar îl reprezintă, în unele creații din acest volum, satul românesc ca depozitar al valorilor strămoșești, ceea a determinat, pe unii comentatori ai liricii dabijiene, să spună că poetul basarabean reînvie, aici o mistică a plaiului, specifică poeziei românești. „În evoluția ei – este de părere Al. Cistelean –, poezia lui Dabija va trece prin cele trei etaje ale

¹³ I. Holban, „Poezia lui Nicolae Dabija”, în *Convorbiri literare*, CLI, nr. 4 (268), aprilie 2018, p. 51.

¹⁴ Mihail Dolgan, „Dabija Nicolae”, în *Dicționarul general al literaturii române*, Vol. II, București, Univers Enciclopedic, 2004, p. 549.

¹⁵ Eugen Simion, „Nicolae Dabija. Poezia e o bucuroasă tristețe”, în *Scriitori români de azi*, vol. IV, București - Chișinău, Editura „David. Litera”, 1998, pp. 300-301.

etnicului (așa cum au fost definite de C. Rădulescu-Motru), restaurând și exaltând, pe rând, comunitatea de origine, de limbă și de destin”¹⁶.

Nu putem trece peste volumul *Pe urmele lui Orfeu* – ediția a doua (1990), care adună, între copertile sale, contribuții importante de istorie literară. E o carte de eseuri, în care sunt presărate – cum spuneam – și o serie de poeme. Importanța cărții a fost evidențiată de criticul și istoricul literar Theodor Codreanu, care surprinde un incontestabil adevăr atunci când spune:

Prezența acestor eseuri-poeme explică de ce nu există nici o prăpastie între poezia pură a primei perioade din creația lui Dabija și militantismul național din a doua. Cartea e un amestec fermecător de investigație științifică și naivități ale fanteziei (asumate conștient de autor), de visătorie poetică și de intuiții surprinzătoare, într-o limbă catifelată și caldă, chiar dacă nu lipsită de stângăcii și de o retorică sentimentală riscantă stilistic¹⁷.

Într-adevăr, pentru cine cunoaște, în detaliu, evoluția lui Nicolae Dabija ca poet, devine limpede faptul că el – alături de alți scriitori congeneri precum Grigore Vieru, Leonida Lari, Ion Vatamanu și alții – au pregătit conștiințele basarabene pentru acțiunile de renaștere națională de după 1987. În formidabila sa carte *Basarabia sau drama sfâșierii*, cârturarul patriot Theodor Codreanu – cunosător ca nimeni altul al istoriei, culturii și literaturii basarabene – sesizează permanența motivului literar *Eminescu* în lirica dabijiană, motiv ce constituie, de fapt, un reper important al identității naționale.

La lumina Luceafărului – scrie Theodor Codreanu –, Nicolae Dabija își poate îngădui să caute *urmele lui Orfeu* acolo unde ele păreau șterse din pricina complexului istoric încercat de tracul rătăcitor prin Elade. *De la Orfeu la Eminescu*, iată arcul voltaic care dă substanță unei cărți insolite, apărute într-o primă ediție în 1983¹⁸.

La rândul său, Alex Ștefănescu – în ampla cronică consacrată volumului în *România literară* – ne avertiza că titlul *Pe urmele lui Orfeu* ar putea să ne inducă în eroare, sugerându-ne o predilecție pentru teme din mitologia antică. „În realitate – precizează criticul – un singur eseu se referă la povestea iubirii dintre poetul trac și Euridice. Celelalte au ca subiect viața și opera unor scriitori români care legitimează în plan cultural identitatea noastră națională”¹⁹.

Referitor la poemele incluse în volumul *Pe urmele lui Orfeu*, interesante corelații între mitologia românească și cea a Greciei antice, stabilește Victoria Fonari în eseu intitulat *De la orfismul vierean la Ana euridicizată a lui Nicolae Dabija*. „În creația lirică a lui Nicolae Dabija – afirmă autoarea eseului menționat – se resimte o conexiune dintre legendele Eladei și mitul popular românesc „Mânăstirea Argeșului”. Similitudinile dintre Orfeu și Meșterul Manole constau în harul pe care-l au de a crea în numele frumosului. Domeniile de a atinge coardele sufletului sunt diferite: Orfeu-

¹⁶ Al. Cistelecan, „Dabija Nicolae”, *op. cit.*, p. 232.

¹⁷ Theodor Codreanu, „Nicolae Dabija – „complexul lui Orfeu”, în *Basarabia sau drama sfâșierii*, prefată de Mihai Cimpoi, ediția a doua revăzută și adăugită, Galați, Scorpion, 2003, pp. 242-243.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ A. Ștefănescu, „Nicolae Dabija sau lupta cu amnezia”, în *România literară*, nr. 11, 14 martie 1991, p. 11.

artistul cântecului divin, ce poate împlânzi și fiarele, Meșterul Manole – artistul ce cântă în piatră pentru a crea măreția aspirației, pentru a răpune forțele malefice întru credință. Ambii sunt maeștri ai domeniului ce și l-au ales. Ei sunt posesorii unui mister al percepției lumii în plan artistic. Vizionarismul lor e de a materializa această emoție, făcând un transplant în lumea materială, fiind perceput de cei care ajung să se atingă de creația lor”²⁰. Într-adevăr, cei doi artiști – Orfeu și Meșterul Manole – sunt determinați în acțiunile lor de suferința pricinuită de pierderea ființei iubite. Într-o poezie intitulată chiar *Orfeu*, Nicolae Dabija îi unește pe cei doi iluștri creatori de frumos prin antiteza acțiunii lor: „Umbra lui cade pe zid și zid- / dul / se / dă / ră / mă / cu zgomot!” Versurile ce includ silabe, transformă cuvintele în ritmuri de pe strunele aedului.

Zidul – observă, cu justețe, Victoria Fonari – trasează frontiera dintre cei vii și cei morți, dintre lumea fiecăruia și univers, dintre terestru și divin, dintre materie și spirit. În *Testamentul Nou* se întâlnește verbul „a zidi raportat la lumea creștină – „dragostea zidește” (*Corinteni* 8; 1, 199). Omul între creație și necesitate își figurează imaginația. Dorințele în libertatea alegerii sunt investigate în *Biblie*, la fel, prin imaginea construcției. „Toate sunt îngăduite, dar nu toate sunt de folos. Toate sunt îngăduite, dar nu toate zidesc” (*Corinteni* 10; 23, 202). Construcția omului creștin e evidentă și în ridicarea Monastirii Argeșului²¹.

Revenind la creația poetică a lui Nicolae Dabija, e de menționat că în piesa *Baladă*, din volumul de debut *Ochiul al treilea* (1975), poate fi vorba de o construcție inversă, sugerată de versul „Pentru o zidire sfântă îmi trebuie o Ană.” Iar desăvârșirea creației presupune revenirea în lumea calculată de trecerea timpului, ceea ce generează dorința exprimată în versurile : „Așa aș sfârâma cetatea și orice amintire: / S-o pot avea-nc-o dată, măcar pentr-o zidire.” Încercând să stabilească filiații între Euridice, iubita lui Orfeu, și Ana lui Manole, dar și între lirica lui Grigore Vieru și cea a lui Nicolae Dabija, cercetătoarea Victoria Fonari conchide:

Firul de legătură din lirica lui Nicolae Dabija va constitui anume raportul dintre Ana și Euridice. Moartea acestora constituie sacrificiul destinului în favoarea creației. Femeia iubită devine artă. Dezicerea de corpul fizic, fie și forțată, impulsionează creația. În prezent, grație versului lui Grigore Vieru, această „zidire” din poezia sa *Mica baladă* a primit și o altă conotație – cântarea eternului feminin. (...) Și Ana, și Euridice semnifică dragostea, puritatea, suferința, dorința de a trăi, dragostea de viață, tinerețea, aspirația. Moartea prematură le fixează tragismul existențial: Ana – sacrificiul în numele credinței ortodoxe, iar Euridice, prin mușcătura de șarpe, mărginește hotarele dintre viață și moarte. Devin conștiința bărbatului creator, ce a cunoscut doar înălțimile artei și a perceput căderea²².

Poemele intercalate între eseurile din *Pe urmele lui Orfeu* vor fi reluate în cuprinsul volumului de versuri *Zugravul anonim* (1985), în care autorul continuă opera de resuscitare a conștiinței naționale, adăugând reperele identitare anterior menționate – limba maternă și satul – pe cel al întemeietorilor (Cantemir, Costin,

²⁰ Victoria Fonari, „De la orfismul vierean la Ana euridicizată a lui Nicolae Dabija”, în *Probleme actuale de lingvistică*. In memoriam acad. Nicolae Corlăteanu. 100 de ani de la naștere, Chișinău, CEP USM, 2015, p. 163.

²¹ *Ibidem*, p. 164.

²² *Ibidem*, pp. 164-165.

Varlaam ș.a.). Comentând antologia *Dreptul la eroare*, apărută în 1993, care cuprindea și mare parte din volumul *Zugravul anonim*, Eugen Simion observa că aici pătrund masiv voievozii Moldovei și cărturarii-mituri. „Autorul – spune criticul – execută cu pricepere tehnică câteva portrete lirice și comentează miturile ce le însoțesc. Face acest lucru pe față și cu un scop bine determinat. Își sacrifică în chip deliberat propria subiectivitate”²³. Pe lângă această direcție misionară și militantă, care constituie chiar coloana vertebrală a liricii sale, apare, în *Zugravul anonim*, și o altă linie, secundară, anume aceea a liricii erotice, Nicolae Dabija devenind, cu timpul, un poet al dragostei, cu rafinate disponibilități compoziționale și ludice (ca în *Hrisov de iubire medievală*, de exemplu). Propensiunea spre ludic fiind una din trăsăturile postmodernismului, îndrăznesc să afirm că – prin unele piese din *Zugravul anonim*, în care pot fi evidențiate și alte caracteristici ale curentului mai sus menționat – Nicolae Dabija nu doar că e perfect sincronizat creațiilor de gen ale autorilor de dincolo de Prut, ci uneori este chiar cu un pas înaintea optzeciștilor din România. „Structura complexă, multivalentă, a poetului, ireductibilă la unilateralitate – constată, în sensul acesteia, și Al. Cistelean –, iese la iveală în poeme ce n-au nici o inhibiție în fața poeziei de ostentație autoironică ori gratuit-ludică (*Conferință de presă a marelui inventator; Lied*)”²⁴.

Caracterul modern al liricii dabijiene va fi evidențiat și într-o cronică literară la volumul *Aripă sub cămașă* (1991), semnată de Claudiu Constantinescu în *România literară*.

Conținutul volumului *Aripă sub cămașă* – constată, cu justete, tânărul critic – trădează nu un spirit dezorientat, nehotărât, cât un poet preocupat într-o măsură îmbucurătoare de căutarea noului, de modernizare și, implicit, de o originalitate a sa veritabilă, opusă celui de tip performant a rapsodului popular. De altfel, interesant mi se pare faptul că, în funcție de diferitele criterii, poemele volumului pot fi grupate în perechi antagonice, oricărui text cu inflexiuni „tradiționaliste” putându-i-se alătura o pereche inovată. Disponibilitățile creatoare ale poetului sânt absolut deosebite, dacă ne gândim că el poate da aceleași teme tratamente nediferite, că poate crea aceeași atmosferă cu mijloace chiar contrare, sau că o aceeași tehnică poetică poate conduce către rezultate diametral opuse²⁵.

Concluzia cronicarului de la *România literară* este una pe cât de pertinentă, tot pe atât de echilibrată. „Iar ceea ce rezultă – conchide el – este un Nicolae Dabija binecuvântat că există și admirat încă și mai mult pentru efortul de specificare a artei sale”²⁶.

Asupra volumului *Aripă sub cămașă* s-a oprit – cum era de așteptat – și Theodor Codreanu, „un critic al întreg spațiului cultural românesc”, „un critic de frontieră, căci își situează demersul la răscrucea filosofiei, ontologiei și literaturii”, un critic pentru care „modelul ontologic superior îi este, firește, Eminescu, pentru care are o înțelegere a sa, în spiritul noilor paradigme filosofico-culturale” – conform opiniei academicianului Mihai Cimpoi²⁷. Răsfoind volumul *Aripă sub cămașă*,

²³ Eugen Simion, „Nicolae Dabija. Poezia e o bucuroasă tristețe”, *op. cit.*, p. 301.

²⁴ Al. Cistelean, „Dabija Nicolae”, *op. cit.*, p. 232.

²⁵ Claudiu Constantinescu, „Despre estetica poeziei necesare” [Cronică la volumul *Aripă sub cămașă*, de Nicolae Dabija], în *România literară*, XXIV, nr. 46, 14 noiembrie 1991, p. 10.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ Mihai Cimpoi, „Un critic al întreg spațiului cultural românesc” [Prefață la:] Theodor Codreanu, *Basarabia sau drama sfâșierii*, *op. cit.*, p. 5.

reputatul eminescolog de la Huși se va opri – cum altfel? – asupra poemului *Luceafărul*, care îi inspiră următorul comentariu:

Asupra lui Eminescu și a tot ce ține de spiritul lui nici un Cronos nu mai are putere, deși zilnic pigmei – Menade visează să-l devore. Eminescu **este**. De aici tăria unor spirite ca Nicolae Dabija: „Nu obosește niciodată să răsară / Luceafărul – steaua noastră polară! Steauă care – dacă ar cădea – / Ar trage cerul întreg după ea” (*Luceafărul*). Acest splendid catren închinat lui Eminescu constituie chiar *arta poetică* a volumului *Aripă sub cămașă*, dar și a întregii creații dabijiene. Prăbușirea cerului prin căderea Luceafărului sugerează calitatea de *divinitate eponimă* a românismului pe care o întruchipează Eminescu²⁸.

Volumul de versuri *Aripă sub cămașă* apăruse inițial la Chișinău, în 1989, fiind ultimul volum tipărit cu litere chirilice, dintre cele semnate de Nicolae Dabija. În același an, volumul este tradus în limba ucraineană de către Volodimir Zatuliviter care, în prefață, spune:

Stilul clasic și gândirea modernă, metafora plină de noutate și tradiția folclorică, s-au împletit și topit într-un tot întreg în poezia lui Nicolae Dabija, poate ca la nimeni dintre colegii săi, și prin aceste calități ea s-a reținut cititorului departe de hotarele Moldovei. Liric sensibil, filozof, căutător de dreptate și adevăr – astfel se prezintă eroul liric al cunoscutului poet moldovean în fața cititorului ucrainean²⁹.

În ansamblul creației lirice a lui Nicolae Dabija, volumul de versuri *Aripă sub cămașă* e, într-un fel, o piatră de hotar, fiind cel dintâi tipărit în alfabet latin și, totodată, cel dintâi editat în România, în 1991, la „Junimea” din Iași. În prefața intitulată *Nicolae Dabija – o conștiință vizionar-patetică*, academicianul Constantin Ciopraga remarcă faptul că autorul volumului e „un creator cu personalitate”, care „vine cu scenarii pasionante”, imprimând elegiei o mișcare interioară tulburătoare, un fior elevat, emanând dintr-o experiență comunitară adesea tragică”. Nu o dată atins de melancolie, Nicolae Dabija – continua criticul – „e un liric reflexiv, de o ironie blând-amară, uneori bravând, alteori cultivând un savuros narcisism”, când „apoteotic, oracular și solemn”, când „încântător, retractil, aproape sfios, în echilibru unduitor”³⁰.

Etapa care urmează, cu durata unui lustru (ca să folosim vocabula încetățenită de Călinescu), va fi – pentru poetul Nicolae Dabija – una dintre cele mai faste, întrucât va publica, în fiecare an, câte un volum de versuri. Astfel, după ediția de la *Junimea* din Iași a volumului *Aripă sub cămașă*, a urmat volumul de versuri *Mierla domesticită*, în 1992, la Editura Uniunii Scriitorilor din Chișinău, volum care a avut șansa de a fi tradus în engleză, în statele Unite ale Americii, de către John Flynn. Iată ce va spune traducătorul, trei ani mai târziu în *Literatura și Arta* din 14 decembrie 1995:

Sunt un scriitor american care a locuit în Moldova. Am lucrat timp de doi ani la Bălți, la Universitatea de Stat „Alec Russo”, în cadrul căreia am predat engleză. Pe când activam în Moldova, am tradus cu succes minunate carte de poeme a

²⁸ Theodor Codreanu, „Nicolae Dabija – „complexul lui Orfeu”, *op. cit.*, p. 24.

²⁹ Volodimir Zatuliviter, „Prefață” la *Aripă sub cămașă*, de Nicolae Dabija, Kiev, Editura „Molodi”, 1989, *apud* „Referințe istorico-literare” în Nicolae Dabija, *Doruri interzise*, Ediție de autor, București – Chișinău, Editura Litera Internațional, 2003, p. 613.

³⁰ Constantin Ciopraga, „Nicolae Dabija – o conștiință vizionar-patetică. Prefață” [la] *Aripă sub cămașă*, Iași, Editura „Junimea”, 1991, p. 7.

domnului Dabija *Mierla domesticită*. Am speranța să public această traducere aici în America, în limba engleză. Domnul Nicolae Dabija este un poet excelent care merită o cunoaștere internațională mai largă. Am speranța că, odată cu editarea bilingvă a cărții *Mierla domesticită*, aprecierea valorii creației domniei sale ar deveni universală³¹.

Urmărind, cronologic, succesiunea apariției volumelor de versuri ale lui Nicolae Dabija, trebuie să menționăm *Dreptul la eroare* (1993), carte selectivă în care academicianul Mihail Dolgan aprecia „zguduitorul ciclu de poezii civico-sociale *Ieșirea la mare*”, precum și „acel crez cetățenesc – artistic răspicat: „Poeții nu au dreptul la eroare, / cum ei depozitează adevărul, / în jurul lor se-adaugă, lin, veacul: / precum în jurul sâmburelui – măru”³². În anul următor, 1994, avea să apară, la Editura „Junimea” din Iași, *Lacrima care vede*,

volum de versuri de cea mai pură și absolută lirică – după cum îl caracterizează tot Mihail Dolgan – cu sensul nu numai că ar fi, până la un punct, o poezie refractară la tot ce e convulsie socială de moment și cotidian efemer (...), ci și că această poezie este lipsită de orice elemente străine lirismului veritabil (prozaismul, discursivitatea, uscăciunea conceptelor, dezbateră frontal-publicistică a problemelor de etică, moralizarea ieftină etc.³³

Întrucât volumele care urmează sunt, aproape fără excepție antologii, incluzându-le adică pe cele anterioare, nu ne vom mai opri la fiecare dintre ele. Oricum, ele sunt consemnate în bibliografia finală a tezei. Trecem, așadar, peste *Oul de piatră* (1995), *Cerul lăuntric*, *Cerul de cretă*, *Între dragoste și moarte*, *Poezia, bucuroasă tristete* (1998), pentru a ne opri la *Fotografal de fulgere* (apărut tot în 1998) care beneficiază de o prefață a lui Eugen Simion intitulată „Poezia e o bucuroasă tristete.”

Versul citat – precizează criticul – este dintr-un poem de Nicolae Dabija, publicat în 1975. Citindu-i poemele, îmi dau seama că bucuroasa tristete – după o sugestie, probabil, din Noica – îi exprimă firea și natura talentului. Este un elegiac împătimit, un melancolic luminos, deloc resemnat, cu o mare disponibilitate retorică. Declară că scrie poemele cu o pană de înger și că în poeme – care nu sunt decât peisaje ale sufletului – lucrurile sunt văzute cu al treilea ochi, acela care vede nevăzutul³⁴.

O altă consistență „ediție de autor” scoasă, în 2003 și 2004, la „Litera Internațional” din București și Chișinău, este *Doruri interzise* (623 pagini), care prilejuiește lui Mihail Dolgan un amplu comentariu critic asupra întregii creații lirice dabijiene, din care cităm:

Întreaga operă poetică a lui N. Dabija se prezintă ca o Carte de doruri ce nu încap în piept, curajoase la maximum și aparținând mai mult viitorului decât prezentului. Iată de ce cele mai multe dintre ele suferă din cauza *neîmplinirii*, poartă amprenta *durerii* care nu face rău, generează o atmosferă saturată de *dramatism subversiv*. Sunt doruri care echivalează cu năzuințele capitale ale

³¹ John Flynn, [Despre volumul *Mierla domesticită* de Nicolae Dabija], *apud Doruri interzise*, *op. cit.*, p. 592.

³² Mihail Dolgan, „Dreptul la poezie « pură »”, în *Glasul* (Chișinău), 17 iulie 2008, p. 9.

³³ *Ibidem*.

³⁴ Eugen Simion, „Nicolae Dabija. Poezia e o bucuroasă tristete”, *op. cit.*, p. 300.

poetului, cu crezurile și destinele lui, cu marile adevăruri de ordin politic, social, spiritual, etic, estetic, cultural, istoric, literar, lingvistic etc., cu toate drepturile și libertățile lui aprig râvnite. Doruri în ofensivă și defensivă, doruri învingătoare și doruri învinse, doruri în descătușare și doruri pândite de cătușe sau de sârmă ghimpată...³⁵.

O antologie cuprinzând versuri din întreaga creație a poetului, încă și mai consistentă decât precedenta, va fi tipărită în 2012, la Editura „Principess – Edit” din Iași, condusă de Daniel Corbu.

Antologia de față – spune el, în *Nota editorului*, publicată în *Literatură și Artă* –, cu titlul *Poeme pentru totdeauna*, este o selecție făcută cu maximă exigență din toată lirica poetului. Și dacă Nicolae Dabija a visat o viață întreagă, asemenea lui Mallarmé, la o carte în care s-ar găsi toate versurile pe care a vrut să le scrie, s-ar putea chiar aceasta să fie cartea, construită piatră cu piatră, asemenea unei catedrale, în peste trei decenii. (...) Poet profund, de o izbitoare modernitate și o cuceritoare sinceritate a discursului, o prospețime ideatică și o retorică originală. Orfic, metafizic și oracular, cu seve în eminescianism, parabolic, mesianic, adept al simplității clasice, Nicolae Dabija este unul dintre cei mai importanți poeți de limbă română ai ultimei jumătăți de secol³⁶.

În același număr, din 18 octombrie 2012, al revistei *Literatura și Arta*, se află o casetă cu următorul conținut: „La Editura „Princeps Edit” din Iași, în prestigioasa colecție „Ediții critice” a apărut volumul „Poeme pentru totdeauna. Opera poetică” de Nicolae Dabija, cu o prefață semnată de academicianul Mihai Cimpoi, cu o postfață aparținându-i cunoscutului exeget Theodor Codreanu și cu un itinerar biografic și bibliografic care poartă semnătura academicianului Mihai Dolgan. Volumul are 692 de pagini și înmănușează poemele cele mai semnificative din creația poetului, articole și studii despre opera scriitorului semnate de prestigioși critici din Republica Moldova, România, SUA, Canada și o importantă iconografie”. Din cronică semnată, în revistă, de Mihai Cimpoi, am reținut această caracterizare a liricii dabijiene:

Nicolae Dabija crede într-o religie a scrisului, în sacralitatea lui, ca esență esențială a poeziei, ceea ce imprimă poemelor sale o constantă tonalitate liturgică, psalmică, euharistică. Două axe structurale sunt învederate în întreaga sa poezie: ritualul religios și recitativul baladesc. *Sacralul* și *baladescul* asigură avântul însuflețitor între contingent și transcendent, între cercul cotidian „domestic” și ceea ce e în afara lui, între „cerul lăuntric” și cel de sus, între cloacă și mit (*Grădini de toamnă*), între tăcere și cuvânt, în definitiv, între viață și moarte³⁷.

Din textul aparținând lui Theodor Codreanu și intitulat *Precuvintele lui Nicolae Dabija și poetica zborului*, referitor la aceeași „ediție critică” din 2012, am reținut constatarea – la care subscriem fără rezerve – conform căreia în lirica lui Nicolae Dabija nu întâlnim doar „contaminări postmoderniste” (cum cred unii), ci

³⁵ Mihail Dolgan, „Dorurile interzise ale lui Nicolae Dabija din perspectiva hermeneuticii”, în *Poezia contemporană, mod de existență în metaforă și idee*, Chișinău, Elan Poligraf, 2007, p. 510.

³⁶ Daniel Corbu, „Dreptul la iluzie al fotografului de fulgere” (Nota editorului), în *Literatură și Artă*, nr. 42 (3503), 18 octombrie 2012, p. 4.

³⁷ Mihai Cimpoi, „Noul Orfeu vs vechiul Cronos”, în *Literatură și Artă*, nr. 42 (3503), 18 octombrie 2012, p. 4.

putem vorbi, fără teama de a greși, de faptul că autorul unui poem precum *Zburătorul* (care datează din 1978) a fost chiar un „optzecist” *avant la lettre*.

Marea poezie a lui Nicolae Dabija – spune autorul menționatului eseu din *Literatură și Artă* – este cea din primele volume, culminând cu o capodoperă, neremarcată până acum din pricini care îmi scapă (...). Acest poem încheie volumul *Apă neîncepută* (1980), în antologia din 2003, și nu întâmplător concentrează întregul simbolism al zborului, având titlul heliadesc *Zburătorul* (poem dramatic). Ceea ce uimește din capul locului în poemul lui Nicolae Dabija este tonul ludic, mustind de ironie șagălnică, moldavă, cronicărească, de o suculență irezistibilă a verbului, încât aș putea paria că *Zburătorul* este „optzecist” *avant la lettre* (poemul datează din 1978), fără însă a cădea în jocul facil de cuvinte al postmodernilor³⁸.

În sfârșit, o ultimă culegere din poeziile anterioare ale lui Nicolae Dabija este cea intitulată *Reparatorul de vise*, apărut în 2016 la Editura „Cartier” („O editură de top”, după cum o cataloghează undeva Radu Vancu) din Capitala Republicii Moldova. Tipărit în condiții grafice excelente, elegantul volum a fost editat de o echipă de specialiști în ecdotică, ei înșiși oameni de cultură cu notorie activitate scriitoricească, precum Gheorghe Erizanu (editor), Em. Galaicu – Păun (lector), Vitalie Corobanu (coperta) și Valeria Idjilov (design/tehnoredactare). La rândul său, eminentul critic și istoric literar Theodor Codreanu – cunosător, ca nimeni altul, al celor peste 80 de volume de poezie, proză eseuri” ale lui Nicolae Dabija, asupra cărora s-a pronunțat în repetate rânduri – semnează o densă fișă bibliografică referitoare la autorul volumului.

Subintitulat *Antologie de versuri*, volumul reprezintă o selecție exigentă, efectuată acribios și competent, a celor mai izbutite creații lirice ale autorului, extrase din nouă volume publicate pe parcursul a patru decenii, după cum urmează: *Ochiul al treilea* – 1975 (7 poezii), *Apa neîncepută* – 1980 (7 poezii), *Zugravul anonim* – 1985 (21 poezii), *Aripă sub cămașă* – 1989 (39 poezii), *Mierla domesticită* – 1992 (8 poezii), *Dreptul la eroare* – 1993 (11 poezii), *Cercul lăuntric* – 1998 (16 poezii), *Doruri interzise* – 2003 (23 poezii) și *Psalmi de dragoste* – 2014 (23 poezii). Aceștia li se adaugă – cu subtitlul *Indiminețări* (vocală creată de autor, în manieră nichitastănesciană) un grupaj de 18 inedite, ceea ce înseamnă că avem de-a face cu o antologie reprezentativă pentru ceea ce înseamnă creația poetică a lui Nicolae Dabija, atât sub raport calitativ, cât și cantitativ, volumul însumând nu mai puțin de 173 de piese lirice. Dacă avem în vedere faptul că poeziile din volumul de debut – *Ochiul al treilea* (1975) – fuseseră publicate inițial în ziarul *Tinerimea Moldovei* din Chișinău cu un deceniu mai devreme, în 1965, și că *ineditele* aparțin anului 2015, putem spune că *Reparatorul de vise* acoperă exact o jumătate de veac de poezie, marcând, altfel spus, jubileul prodigioasei strădanii dabijiene închinată Euterpei... Ceea ce – să recunoaștem – e un lucru cu totul remarcabil, nu la îndemâna oricui, nici măcar a unui cât de umil „reparator de vise,” cum, cu falsă modestie, se autodefineste poetul prin inspirata metaforă din titlu. Este și opinia lui Ion Deaconescu, președinte al Academiei Internaționale „Mihai Eminescu”, avizat „citor și cunosător de poezie de 50 de ani”, care afirmă, peremptoriu, că Nicolae Dabija este „cu siguranță, cel mai mare poet român în viață”. În postfața intitulată *Un miracol și o taină nedeslușită încă, Nicolae Dabija* (parafrază după o zicere a istoricului Gheorghe Brătianu, care vedea în

³⁸ Theodor Codreanu, „Precuvintele lui Nicolae Dabija și poetica zborului”, în *Literatură și Artă*, nr. 42 (3503), 18 octombrie 2012, p. 4.

dăinuirea poporului român „o enigmă și un miracol”), criticul și istoricul literar Ion Deaconescu îl aseamnă, encomiastic, pe autorul antologiei de față cu un „faraon” al cărui cuvânt este „ precum dalta lui Brâncuși”, poetul tulburând inimile și suflelele cititorilor săi de pretutindeni.” Sesizând diversitatea tematică a creației poetice dabijiene, reputatul eminescolog consideră că versul lui Dabija „se face rugăciune ori grenadă, adiere de vânt sau furtună, șoaptă de dragoste ori urlet”³⁹. O apreciere întrucâtva similară formulează și academicianul Eugen Simion care – în textul-escortă de pe coperta IV a volumului – spune că Nicolae Dabija „este un elegiac împătimit, un melancolic luminos deloc resemnat, cu o mare disponibilitate retorică” și care „scrie bine și, la nevoie, schimbă elegia în pamflet politic.”

Lectura celor mai izbutite creații lirice ale lui Nicolae Dabija selectate – cum spuneam – conform unor criterii prioritar axiologice/estetice, ne-a prilejuit, între altele, constatarea că ceea ce-l singularizează pe Nicolae Dabija între poeții basarabeni (și, în general, în contextul poeziei române de pe ambele maluri de Prut) este, fără îndoială, faptul că a știut să acorde importanța cuvenită în poemele sale, atât fondului cât și formei, atât conținutului cât și expresiei artistice.

Admirăm la Nicolae Dabija – spunea în acest sens Ion Rotaru în monumentală sa *O istorie a literaturii române de la origini până în prezent* –, firescul total al mișcării sentimentului – semn indubitabil al unui mare talent (...). Există o demnitate ca de statuare în multe din poeziile lui Nicolae Dabija. El se distanțează, în anume chip, de realitate, o transcende, fără a se depărta prea tare de ea totuși, atât numai cât este necesar să o exorcizeze, să o domine⁴⁰.

Având temeinice studii de ziaristică și filologie la Universitatea din Chișinău, poetul Nicolae Dabija a fost întotdeauna pe deplin conștient de faptul că o operă literară autentică, valoroasă, capabilă să înfrunte timpul, trebuie să reprezinte, obligatoriu, o unitate indisolubilă între fond și formă, între mesaj și realizarea artistică, sau – în limbaj semiotic – între *semnificat* și *semnificant*. În această ordine de idei, e locul să amintim aici că încă din anii de început ai carierei sale literare, în plină epocă subjugată de realismul socialist, Nicolae Dabija – profesionist desăvârșit al condeiului – a contribuit la reabilitarea esteticului prin publicarea unor creații de certă valoare artistică. Privit din acest unghi, conținutul antologiei *Reparatorul de vise* prezintă o heterogenitate marcantă a vocilor, care evidențiază un poet preocupat în mare măsură de căutarea noului, de modernizare și, implicit, de o originalitate veritabilă, de substanță. Disponibilitățile creatoare ale poetului sunt absolut remarcabile. Alături de *iubire*, de pildă – ca temă majoră a pieselor lirice din *Reparatorul de vise* (44 de poezii, adică peste un sfert din total) – , pot fi sesizate, în respectiva antologie, alte câteva teme perene ale liricii dabijiene, cum ar fi *identitatea națională* (peste 40 de poezii, i.e. încă aproape un sfert din total), cu cele câteva mărci/repere/elemente constitutive, între care motive precum *țara-mamă* (teritoriul, istoria, strămoșii, eroii), *limba maternă*, *credința ortodoxă* (biserica și slujitorii ei), *satul* (familia, chipul mamei, oamenii și locuri), ori *spiritualitatea românească* (folclorul, datini și obiceiuri, dar și personalități culturale precum Eminescu, Mateevici, Brâncuși ș.a.) E

³⁹ Ion Deaconescu, „Un miracol și o taină nedeslușită încă, Nicolae Dabija”, [Postfață la:] Nicolae Dabija, *Reparatorul de vise*. Antologie de versuri, Chișinău, Cartier, 2016, pp. 248-250.

⁴⁰ I. Rotaru, „Nicolae Dabija”, în *O istorie a literaturii române de la origini până la prezent*, Ediția a II-a, București, Editura Dacoromână, 2009, p. 968.

știut, de altfel, că literatura (și, în mod deosebit, poezia) constituie cea mai puternică formă purtătoare de identitate națională.

Acest univers poetic, pe cât de divers pe atât de imprevizibil, îl va determina pe Ioan Holban să-și încheie astfel menționatul eseu din 2018:

Poezia lui Nicolae Dabija este, în aparență una a contrastelor; câmpul de luptă, rugul poetului misionar și „plângerea” elegiei, explozia fulgerului și șoapta sunt, în fond, *complementare*, în lirica unuia din cei mai importanți poeți, ai promoției 70 din literatura noastră; cititorul reține și amărăciunea dârză din *Cimitire arate*, de pildă, dar și *feeling-ul* acroșant al unui memorabil poem de dragoste (*Ca și cum*).⁴¹

În sfârșit, din câte ne-am putut da seama (apelând, la rigoare, chiar și la *metoda statistică*), o altă temă majoră a poemelor din *Reparatorul de vise* o reprezintă *poezia filosofică*, având ca specii meditația pe teme existențiale (*fortuna labilis*, trecerea inexorabilă a timpului, inerente adieri thanatice, libertatea, curajul etc.), dar și ideea de Providență (în *psalmi*, mai ales), ori nelipsitele *arte poetice* (meditații privind condiția poetului și a poeziei.)

Concluzii

Exponent de frunte al culturii și literaturii noastre, militant ca nimeni altul pe baricadele românismului, Nicolae Dabija ne-a convins – atât prin cantitatea, cât și prin calitatea producției sale lirice – că este un mare poet, dublat de un patriot pe măsură, așa cum îi stă bine unui creator de valori autentice, în buna tradiție a culturii române. Iar rostul însemnărilor de față este și acela de a trage un semnal de alarmă, cum se spune, vizavi de faptul că apariția unei monografii Nicolae Dabija – care să investigheze cu acribie, competență și rigoare științifică atât personalitatea complexă cât și întreaga sa creație beletristică, eseistică și publicistică – întârzie nejustificat. Credem că, în clipa de față, există deja elaborate absolut toate componentele indispensabile înălțării unui atare edificiu exegetic, începând poate cu cea mai importantă, fundamentală chiar, pe care o reprezintă *Bibliografia Nicolae Dabija*, întocmită în 2019 de Maricica Cioclea și actualizată, după douăzeci de ani, tot sub egida Bibliotecii Municipale „B.P. Hasdeu” din Chișinău. În momentul editării sale, o astfel de cercetare cu caracter monografic ar putea răspunde și imperativului socio-cultural pe care îl reprezintă realizarea unirii culturale a celor două state românești, înaintea unei eventuale contopiri administrative (așa cum s-a mai întâmplat în istoria românilor). În această ordine de idei, suntem de părere că va trebui argumentată, cu sporită temeritate, preeminența liricii dabijiene în ansamblul creațiilor de gen din spațiul spiritual românesc, în sensul că autorul *Ochiul al treilea* a fost nu doar lider de generație și șef de școală poetică, ci că – prin viziunea și opera sa poetică – s-a constituit într-un fel de placă turnantă a liricii românești din ultima jumătate de veac, realizând o veritabilă sinteză a diverselor direcții și curente literare, de la tradiționalismul și modernitatea interbelică, la neomodernismul „șazeciștilor”, până la „poezia manieristă” (a se vedea excelenta antologie a Luciei Țurcanu) și postmodernismul „optzeciștilor”, pe care – cum am văzut – l-a anticipat prin unele creații...

În sfârșit, vorbind despre preeminența liricii dabijiene în contextul poeziei

⁴¹ I. Holban, „Poezia lui Nicolae Dabija”, *op. cit.*, p. 54.

române contemporane, nu trebuie omise nici celelalte valențe ale acesteia, între care impresionanta varietate/bogație tematică/ideatică, ori preocuparea pentru realizarea estetică, pentru stil, într-un cuvânt – simbioza fond-formă, caracteristică doar creațiilor de înaltă ținută artistică...

BIBLIOGRAFIE

- Cimpoi, Mihai, „Nicolae Dabija” în *Mică enciclopedie ilustrată a scriitorilor din Republica Moldova*, București – Chișinău, Litera Internațional, 2005.
- Cimpoi, Mihai, „Noul Orfeu vs vechiul Cronos”, în *Literatură și Artă*, nr. 42 (3503), 18 octombrie 2012, p. 4.
- Cimpoi, Mihai, „Un critic al întreg spațiului cultural românesc” [Prefață la:] Theodor Codreanu, *Basarabia sau drama sfâșierii*, op. cit.
- Ciopruga, Constantin, „Nicolae Dabija – o conștiință vizionar-patetică. Prefață” [la] *Aripă sub cămașă*. Iași, Junimea, 1991, pp. 5-16.
- Cistelecan, Al., „Dabija Nicolae”, în *Dicționarul esențial al scriitorilor români*, coordonatori Mircea Zăciu, Marian Papahagi, Aurel Sasu, București, Albatros, 2000.
- Codreanu, Theodor, „Nicolae Dabija – „complexul lui Orfeu”, în *Basarabia sau drama sfâșierii*, prefață de Mihai Cimpoi, ediția a doua revăzută și adăugită, Galați, Scorpion, 2003.
- Codreanu, Theodor, „Precuvintele lui Nicolae Dabija și poetica zborului”, în *Literatură și Artă*, nr. 42 (3503), 18 octombrie 2012, p. 4.
- Constantinescu, Claudiu, „Despre estetica poeziei necesare” [Cronică la volumul *Aripă sub cămașă*, de Nicolae Dabija], în *România literară*, XXIV, nr. 46, 14 noiembrie 1991, p. 10.
- Corbu, Daniel, „Dreptul la iluzie al fotografului de fulgere” (Nota editorului), în *Literatură și Artă*, nr. 42 (3503), 18 octombrie 2012, p. 4.
- Dabija, Nicolae, *Doruri interzise*, Ediție de autor, București – Chișinău, Litera Internațional, 2003.
- Deaconescu, Ion, „Un miracol și o taină nedeslușită încă, Nicolae Dabija”, [Postfață la:] Nicolae Dabija, *Reparatorul de vise*. Antologie de versuri. Chișinău, Cartier, 2016.
- Dolgan, Mihail, „Dabija Nicolae”, în *Dicționarul general al literaturii române*, Vol. II, București, Univers Enciclopedic, 2004.
- Dolgan, Mihail, „*Dorurile interzise* ale lui Nicolae Dabija din perspectiva hermeneuticii”, în *Poezia contemporană, mod de existență în metaforă și idee*, Chișinău, Elan Poligraf, 2007.
- Dolgan, Mihail, „Dreptul la poezie « pură »”, în *Glasul* (Chișinău), 17 iulie 2008, p. 9.
- Fonari, Victoria, „De la orfismul vierean la Ana euridicizată a lui Nicolae Dabija”, în *Probleme actuale de lingvistică*. In memoriam acad. Nicolae Corlăteanu. 100 de ani de la naștere, Chișinău, CEP USM, 2015.
- Ghimpu, Gheorghe, *Conștiința națională a românilor moldoveni*, Chișinău – București, Garuda Art, 2002.
- Holban, I., „Poezia lui Nicolae Dabija ”, în *Convorbiri literare*, CLI, nr. 4 (268), aprilie 2018, pp. 50-54.
- Puric, Dan, „Omul-mac”, în *Bibliopolis*, revistă editată de Biblioteca Municipală „B. P. Hasdeu” din Chișinău, vol. 70 (2018), nr. 3, pp. 118-119.

- Rachieru, Adrian Dinu, „Nicolae Dabija – neoromantism și militantism”, în *Poeți din Basarabia. Un veac de poezie românească*. București – Chișinău, Editura Academiei Române – Editura „Știința”, 2010.
- Rotaru, I., „Nicolae Dabija”, în *O istorie a literaturii române de la origini până la prezent*, Ediția a II-a, București, Editura Dacoromână, 2009.
- Simion, Eugen, „Nicolae Dabija. Poezia e o bucuroasă tristețe”, în *Scriitori români de azi*, vol. IV. București - Chișinău, Editura „David. Litera”, 1998, pp. 300-301.
- Ștefănescu, A., „Nicolae Dabija sau lupta cu amnezia”, în *România literară*, nr. 11, 14 martie 1991, p. 11.
- Vieru, Grigore, „Prefață” [la] Nicolae Dabija, *Libertatea are chipul lui Dumnezeu*, Craiova, Scrisul românesc, 1997.